

O trudnej sztuce pisania. Pisanie w podstawie programowej, składniki sztuki pisania, przegląd metod doskonalących umiejętność pisania

Opracowanie:

Małgorzata Roszak - nauczycielka
konsultantka ds. nauczania języka polskiego
(szkoły podstawowe)

O trudnej sztuce pisania.

Pisanie w podstawie programowej, składniki sztuki pisania, przegląd metod doskonalących umiejętność pisania

Pisanie to praca.

Trzeba wykonywać ją regularnie i zachowywać higienę psychiczną.

Pisarz to wojskowy i poeta w jednym.

(Katarzyna Bonda Maszyna do pisania. Kurs kreatywnego pisania)

Część 1. Pisanie w nowej podstawie programowej

Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej.
(Dz. U. z 2017 poz. 356)

Klasy 4-6:

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym oraz stosuje reguły pisowni;
- 2) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, znaku wykrzyknika, cudzysłowu, dwukropka, średnika, nawiasu.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens;
- 2) rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji;
- 3) tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi;
- 4) dokonuje selekcji informacji;
- 5) zna zasady budowania akapitów;
- 6) rozróżnia i wskazuje środki perswazji, rozumie ich funkcję.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: **dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym;**
- 2) wygłasza z pamięci tekst, ze zrozumieniem oraz odpowiednią intonacją, dykcją, właściwym akcentowaniem, z odpowiednim napięciem emocjonalnym i z następstwem pauz;
- 3) **tworzy plan odtwórczy i twórczy tekstu;**
- 4) **redaguje notatki;**
- 5) opowiada o przeczytanym tekście;
- 6) **rozdziela współczesne formy komunikatów (np. e-mail, SMS) i odpowiednio się nimi posługuje, zachowując zasady etykiety językowej;**
- 7) **tworzy opowiadania związane z treścią utworu, np. dalsze losy bohatera, komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu tekstu lub na podstawie ilustracji;**
- 8) **redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów;**
- 9) **wykorzystuje wiedzę o języku w tworzonych wypowiedziach;**

Klasy 7-8:

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych;
- 2) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
- 3) wykorzystuje wiedzę o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych;
- 4) zna zasady pisowni wyrazów nieodmiennych i pisowni partykuły „nie” z różnymi częściami mowy.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 2) gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; **redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi;**

- 3) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję oraz zasady spójności językowej między akapitami; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);
- 4) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
- 5) odróżnia przykład od argumentu;
- 6) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
- 7) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 8) rozpoznaje i rozróżnia środki perswazji i manipulacji w tekstach reklamowych, określa ich funkcję;
- 9) rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: recenzja, rozprawka, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny, przemówienie, wywiad;
- 2) wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym skraca, streszcza, rozbudowuje i parafrazuje;
- 3) formułuje pytania do tekstu;
- 4) dokonuje interpretacji głosowej czytanych i wygłaszanych tekstów.

Część 2. Składniki sztuki pisania

Co składa się na tę trudną umiejętność? Czego oczekujemy od ucznia?

Sztuka pisania to: (za: Bilkiewicz Jolanta, *O sztuce pisania w podręcznikach Anity Gis Zrozumieć słowo*)

- I. Budowanie wypowiedzi pisanych zgodnie z intencją i okolicznościami (w związku z sytuacjami życiowymi i lekturą).
- II. Tworzenie wypowiedzi informujących, opisujących, wartościujących, służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów.
- III. Budowanie wypowiedzi w określonych formach, np.: opowiadanie, opis, list, zaproszenie, recenzja, ogłoszenie, zawiadomienie, notatka, sprawozdanie, przepis, instrukcja, rozprawka...

IV. Dokonywanie celowych zabiegów redakcyjnych w zakresie poprawiania i parafrazowania tekstów własnych i cudzych (m.in. streszczenia, skracania, rozwijania, przekształcania stylistycznego, wykorzystywania cytatów).

V. Budowanie wypowiedzi poprawnych pod względem kompozycyjnym, językowym, ortograficznym, interpunkcyjnym i stylistycznym.

VI. Tworzenie wypowiedzi twórczych, oryginalnych, nieszablonowych, świadczących o prawdziwym mistrzostwie (giętki język), dobór odpowiednich środków wyrazu, by „*odpowiednie dać rzeczy słowo*”.

VII. Dbanie o estetykę zapisu.

Część 3. Metody uczenia pisanie i doskonalenia tej umiejętności

Metoda nauczania – celowo i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, który umożliwia uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością posługiwania się nią w praktyce, jak również rozwijanie zdolności i zainteresowań poznawczych uczniów.

Dobór metod nauczania zależy od:

- wieku uczniów;
- treści nauczania;
- kwalifikacji i doświadczenia nauczyciela;
- czasu nauczania;
- celów i zadań pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- organizacji i środków, których zamierza użyć nauczyciel.

(https://pl.wikipedia.org/wiki/Metoda_nauczania)

W tym materiale koncentruję się na metodach doskonalących pisanie jako umiejętność redagowania tekstu w określonym celu, na określony temat. Niestety, nie dotyczą one metod dotyczących ortografii, interpunkcji, w pewnym tylko zakresie poprawności językowej. W całym procesie nauczania bardzo ważna jest aktywność samego ucznia. Działania nauczyciela winny być ukierunkowane tak, by zapewnić dziecku wszechstronny rozwój. Jednym z wielu kierunków tegoż rozwoju jest aktywność językowa, zarówno w formie mówionej, jak i pisanej. Zewnętrznym wskaźnikiem tego rozwoju są umiejętności ucznia.

Według Anny Dyduchowej (*Metody kształcenia umiejętności językowych uczniów*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988, str. 61-72) skuteczne metody to właśnie takie,

które preferują aktywny udział ucznia w procesie dochodzenia do umiejętności. Jako sposoby uczenia i doskonalenia pisania uczniów podaje metody:

- analizy i twórczego naśladowania wzorów,
- praktyki pisarskiej,
- przekładu intersemiotycznego,
- norm i instrukcji,
- okazjonalnych ćwiczeń sprawnościowych.

Co wyróżnia poszczególne metody? Czym się one charakteryzują?

Metoda analizy i twórczego naśladowania wzorów wykorzystuje walory różnego rodzaju gotowych wypowiedzi (utwór literacki lub jego fragment, wypowiedź publicystyczna lub popularnonaukowa, tekst przygotowany specjalnie przez nauczyciela bądź tekst uczniowski spełniający warunki wzorowej wypowiedzi).

Metoda praktyki pisarskiej sięga do francuskiej dydaktyki Celestyna Freineta. Uczniowie piszą lub mówią swobodnie to, co w danym momencie chcą przekazać otoczeniu, pragną nawiązać kontakt, wyrażając swoje emocje, np. na gazetce ściennej, podczas publicznych wystąpień czy w kronice szkolnej. Tzw. „swobodne teksty” wymagają różnych ćwiczeń sprawnościowych – słownikowych, gramatycznych, stylistycznych, kompozycyjnych, by nadać tym formom postać najdoskonalszą, adekwatną do sytuacji komunikacyjnej.

Metoda przekładu intersemiotycznego, czyli przekładu jednego systemu znaków na drugi. Dziecko łatwiej potrafi ująć i wyrazić swoją wiedzę, wyobrażenia i doznania działaniem, gestem, mimiką, rysunkiem, tańcem itp.

Metoda norm i instrukcji polega na tym, że uczniowie wyposażeni w pewien instruktaż, będący wiedzą teoretyczną na temat konstrukcji wypowiedzi ustnej czy pisemnej, samodzielnie komponują własne wypowiedzi. Realizuje się tu zasada świadomego i aktywnego udziału uczniów w procesie nauczania i uczenia się.

Okazjonalne ćwiczenia sprawnościowe obejmują ćwiczenia słownikowo-frazeologiczne, składniowe, kompozycyjne, redakcyjne, stylistyczne, które w sposób pośredni kształcą język ucznia.

Część 4. Typy ćwiczeń w pisaniu

Nauki pisania nie można oddzielić od nauki mówienia i czytania. Te umiejętności kształcimy równolegle i podnoszenie sprawności w jednej z nich najczęściej podwyższa sprawność pozostałych. W podstawie programowej podkreśla się, że integracja nauki o języku z doskonaleniem sprawności pisania i czytania to ważny element metodyki języka polskiego. Edward Polański i Krystyna Orłowska w poradniku metodycznym *Kształcenie językowe w klasach 4-8* (s. 21-22) wskazują następujące typy ćwiczeń w mówieniu i pisaniu, właśnie w połączeniu z nauką o języku:

Ćwiczenia słownikowo-frazeologiczne – wiążą się one z nauką o języku i ortografią. Często poprzedzają prace nad dłuższymi formami wypowiedzi. Na przykład przy redagowaniu opowiadania warto zgromadzić wyrazy nazywające stosunki przestrzenne, czasowe, sposób wykonywania czynności, przebieg zdarzeń. Natomiast przy opisie lub charakterystyce będzie to słownictwo określające cechy fizyczne, psychiczne, postawę człowieka (rzeczowniki, przymiotniki, ale też czasowniki)

Na przykład: **Bohater:** *jest, ma, wyróżnia się*

Bardzo przydatne do tego typu ćwiczeń zestawienie znajdziemy w pozycji *Trudna sztuka pisania i czytania* R. J. Marzano, D. E. Paynter (s. 66):

Słowa i zwroty określające relacje między twierdzeniami:

Uwarunkowania czasowe:

- potem, później, wtedy, na końcu, krótko po, jak dotąd, dotychczas, przed, do czasu, w końcu
- po, wcześniej, początkowo, na początku, poprzednio, przedtem, zanim, dotychczas, aż do, do tego czasu, zawczasu
- jednocześnie, podczas gdy, w tym samym czasie, w tym momencie, w tej chwili, tymczasem

Wynik:

- przez, na skutek, skoro, otóż, tak więc, biorąc pod uwagę to wszystko, w wyniku, zaś, odpowiednio, skutkiem było, i właśnie dlatego
- ponieważ, z powodu, skoro tak, w związku z tym, z tej przyczyny, to sprawiło, że
- lub, albo, w takim wypadku, więc

- skoro, zakładając, założywszy, biorąc pod uwagę, o ile, przyznając, zważywszy, dopóki, jeśli... to, kiedy... to, dopiero gdy

Łączność:

- który, kiedy, gdzie, i, oraz, dodatkowo, tak samo, również, oprócz, co więcej, podobnie, identycznie, również, dodatkowo, poza tym, jednocześnie
- rzeczywiście, faktycznie, w rzeczywistości, dosłownie, to znaczy, inaczej mówiąc
- na przykład, pierwszy, drugi, trzeci, na początku, zaczynajmy od, następny, dalej, w końcu, na końcu, co nie mniej ważne, i wreszcie, z jednej strony, z drugiej strony, innym przykładem jest
- ogólnie, w sumie, więc, i tak, a więc, podsumowując, w sumie, jak widać, krótko mówiąc, jednym słowem, biorąc pod uwagę

Sprzeczność:

- lecz, jednak, ale, lub, raczej, lepiej byłoby, co gorsza, przeciwnie, odwrotnie, inaczej, od innej strony
- dowolnie, jedno lub drugie, ani to, ani tamto, już prędzej, dopiero gdy
- porównując, podobnie
- jednakże, poza tym, inaczej, w każdym razie, tym niemniej, mimo to, tylko, jednak, chociaż, w każdym razie, w każdym wypadku, mimo wszystko, mimo to, a jednak, tak czy inaczej, nie oglądając się na

Ćwiczenia syntaktyczne – doskonałą umiejętność konstruowania wypowiedzi. Na przykład w opowiadaniu będą to ćwiczenia w redagowaniu zdań podrzędnie złożonych przyczynowych czy współrzędnie złożonych wynikowych, ale też wykorzystanie wyrazów budujących ciąg przyczynowo-skutkowy.

Ćwiczenia kompozycyjne – sprawne konstruowanie określonych form wypowiedzi.

Ćwiczenia redakcyjne – wiążą się ściśle z ćwiczeniami słownikowo-frazeologicznymi i gramatyczno-kompozycyjnymi. Polegają na zbiorowym lub indywidualnym redagowaniu określonych form lub skracaniu tekstu, posługiwaniu się odpowiednimi wskaźnikami zespolenia.

Bibliografia:

Dyduchowa A., *Metody kształcenia umiejętności językowych uczniów*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1988.

Kłakówna Z.A., *Praktyka pisarska jako metoda nauczania*, „Polonistyka” 1986, cz. 2, nr 4, cz. 2, nr 7.

Kłakówna Z.A., Wiatr K., *Nowa sztuka pisania. Klasy 4-6 szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007.

Maćkiewicz J., *Jak dobrze pisać. Od myśli do tekstu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Marzano R.J., Paynter D.E., *Trudna sztuka pisania i czytania*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004. Polański E., Orłowska K., *Kształcenie językowe w klasach 4-8. Poradnik metodyczny*, WSiP, Warszawa 1993.

Opracowanie:

Małgorzata Roszak,

nauczycielka konsultantka ds. nauczania języka polskiego w szkole podstawowej